

УДК 336.71:65.011.3

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ТА ЕФЕКТИВНІ ШЛЯХИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Юлія Сергіївна ДОВГАЛЬ

к.е.н., ст. викладач кафедри фінансів і банківської справи Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка

Руслан Олександрович ЧАМАРА

магістр спеціальності "Фінанси і кредит" Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка

E-mail: kniazkniaz1987@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено дослідженню поняття фінансової стійкості комерційного банку та класифікації факторів, котрі на неї впливають, запропоновано шляхи покращення фінансової стійкості комерційних банків в Україні.

Аннотация. Статья посвящена исследованию понятия финансовой устойчивости коммерческого банка и классификации факторов, которые на нее влияют, предложены пути улучшения финансовой устойчивости коммерческих банков в Украине.

Ключові слова: фінансова стійкість комерційного банку, екзогенні та ендогенні фактори, адекватність капіталу, фінансовий леверидж.

Ключевые слова: финансовая устойчивость коммерческого банка, экзогенные и эндогенные факторы, адекватность капитала, финансовый леверидж.

Постановка проблеми. Актуальність розгляду фінансової стійкості комерційного банку проявляється насамперед у тому, що на сьогоднішній день, в умовах, що склалися в Україні, однією з основних задач комерційних банків залишається їх «виживання», забезпечення власної конкурентоздатності та стійкості, в умовах постійних змін в економіці, політиці та соціальній сфері. Адже лише фінансово стійкий банк зможе продовжувати свою діяльність навіть при виникненні непередбачуваних подій чи ризиків (що в нашій країні є звичним явищем).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань щодо аналізу, оцінки та шляхів забезпечення фінансової стійкості банків значну увагу приділяли такі зарубіжні науковці, як П. Роуз, Дж. Сінкі, Ю. С. Масленченков та інші, а також вітчизняні вчені, а саме В. В. Вітлінський, О. Д. Заруба, Н. М. Шелудько, В. П. Пантелеєв, С. П. Халява та інші. Дана категорія є важливою складовою діяльності комерційного банку, адже від її достатності залежить майбутній фінансовий стан банківської установи, довіра до неї з боку третіх осіб, які є як споживачами її послуг, так і кредиторами.

На сьогоднішній день не сформовано єдиного підходу до визначення фінансової стійкості банку як економічної категорії, адже науковці всього світу так і не змогли дійти згоди що ж собою являє фінансова стійкість комерційного банку. Одні ототожнюють її з його платоспроможністю або рентабельністю, інші – із ефективною діяльністю банку, його здатністю сформулювати таку структуру активів та пасивів, котра буде найменш вразливою при виникненні непередбачуваних обставин або кризових явищ.

Метою статті є визначення сутності фінансової стійкості комерційного банку та ефективних шляхів її забезпечення.

Основними завданнями роботи є:

- дослідити сутність фінансової стійкості як економічної категорії;
- розглянути вплив достатності капіталу на показники стійкості комерційного банку;
- дослідити проблеми забезпечення фінансової стійкості комерційних банків в Україні та визначити можливі напрямки її підвищення.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Проведені дослідження робіт І. В. Макеєвої, Ю. С. Масленченкова, Н. М. Шелудька,

В. П. Пантелеєва та С. П. Халяви, дали змогу визначити, що поняття категорії «фінансова стійкість комерційного банку» кожним із них трактується по-різному. Тому на основі опрацьованих робіт було сформовано визначення, яке, з нашої точки зору, найбільш широко характеризує дане явище: фінансова стійкість комерційного банку – це такий стан банківської установи, при якому вона є платоспроможною, ліквідною, має достатню величину регулятивного капіталу для покриття всіх можливих ризиків, пов'язаних із банківською діяльністю, і при цьому залишається достатньо рентабельною, тобто її активи використовуються максимально ефективно.

На сьогодні існує величезна різноманітність факторів, що впливають на формування стійкості комерційного банку. Різниця в характері, напрямках і формах їх виявлення викликають необхідність їхньої систематизації. При цьому така систематизація актуальна, по-перше, як методологічний інструмент для дослідження фінансової стійкості; по-друге, як методологічна основа для виявлення кількісних залежностей від факторів, що її формують, і побудови прогнозу розвитку; по-третє, урахування факторів необхідне під час

розроблення конкретних пропозицій стосовно напрямків поліпшення стійкості.

На сьогоднішній день систематизоване вивчення факторів, що визначають фінансову стійкість банку, не носить закінченого характеру. Разом з тим, видається можливим використовувати досвід, який є в економічній літературі, для систематизації факторів, що впливають на стійкість і надійність комерційного банку. Як справедливо відзначає Р. Шиллер, на сьогодні ще не вироблені чіткі критерії, за якими окремі фактори слід відносити до тієї чи іншої групи, не існує чітких показників оцінки значущості цих факторів. Класифікація факторів, що впливають на стійкість, повинна будуватись за різними напрямками і з урахуванням різних ознак [1]. Особливу увагу при цьому слід приділити виявленню екзогенних (зовнішніх) та ендогенних факторів (які залежать від функціонування самого банку) і визначити ступінь їх впливу на діяльність та стан комерційного банку (рис. 1). Наведені фактори є загальними для всіх комерційних банків й істотно впливають на досягнення ними стану фінансової стійкості. Відповідно, при визначенні напрямків підвищення стійкості банків, доречним є врахування всієї системи факторів.

Рис. 1. Система факторів, що впливають на стійкість банку

Джерело: складено автором на основі [2]

Фінансова стійкість комерційного банку залежить від багатьох аспектів його діяльності і має складну структуру. До її складових можна віднести стійкість капітальної бази, стійкість ресурсної бази, організаційно-структурну стійкість банку та його комерційну стійкість [3]. Сукупність внесених засновниками та акціонерами власних коштів становить капітал комерційного банку. Обсяг зазначених коштів зростає у результаті ефективної банківської діяльності в процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових внесків з боку учасників банку.

Варто відзначити, що провідна роль капіталу в забезпеченні фінансової стійкості банку зумовлена його функціями. По-перше, величина капіталу гарантує довіру клієнтів до банку, переконує вкладників у можливості відшкодування своїх коштів, що забезпечує уникнення ризику під час їх розміщення. Вона також гарантує потенційним позичальникам спроможність установи забезпечити попит на кредитні ресурси. По-друге, на першому етапі в ролі стартових коштів, необхідних для будівництва чи оренди приміщень, установи банківського обладнання, наймання кваліфікованого персоналу є власний капітал у частині статутного фонду, сформованого засновниками банку. Без перелічених вище та інших витрат банківська установа не може розпочати свою діяльність. Для розроблення і розвитку нових перспективних напрямків діяльності банку, пов'язаних із розширенням обсягу послуг, упровадженням сучасних технологій тощо, які завжди супроводжують період зростання банку, виникає потреба у додатковому капіталі. Залучення додаткового капіталу дає банку змогу забезпечувати клієнтів банківськими послугами на сучасному рівні, посилити власні позиції на ринку. По-третє, капітал є своєрідним буфером, який поглинає негативні результати, у тому числі збитки від поточної неефективної діяльності банку до вирішення його керівництвом проблем, що назріли. Таким чином, капітал захищає банк від банкрутства у разі несприятливої ситуації та непередбачених витрат.

Стійкість ресурсної бази є важливою складовою фінансової стійкості комерційного банку й охоплює такі аспекти:

- залежність діяльності банку від стану економіки країни в цілому;
- контроль галузевих (відомчих) фінансових потоків;
- ступінь інтегрованості у систему міжбанківських відносин;

- зміст і рівень співробітництва банку із суб'єктами ринкової інфраструктури (банками, клієнтами тощо);

- стабільність поповнення ресурсної бази банку;

- концентрація вкладів фізичних осіб у загальному обсязі пасивів банку;

- обслуговування коштів бюджету тощо.

Організаційно-структурна стійкість банку – це адекватність структури банку обраній стратегії розвитку та ринковій кон'юнктурі.

Комерційна стійкість включає в себе рівень зв'язків банку з іншими суб'єктами ринкової інфраструктури, міцність взаємозв'язків з державою, якість співробітництва з кредиторами та клієнтами [4].

У банківській справі одним із основних показників, що свідчить про фінансову стійкість банку є показник достатності власного капіталу. Достатність власного капіталу, з огляду на врахування при її розрахунку майже всіх ризиків банківської діяльності, є інтегральним показником оцінки стану якісної капіталізації та фінансової стійкості банківських установ зокрема та системи банків в цілому. Під достатністю капіталу банку слід розуміти його здатність покривати витрати і непередбачені втрати від своєї діяльності виключно за рахунок власного капіталу. Поряд з цим, зважаючи на постійну диверсифікацію ризиків в сучасному економічному просторі, першочерговим завданням для банківської спільноти залишається постійне вдосконалення методики оцінки даних ризиків та її застосування у визначенні рівня адекватності власного банківського капіталу потребам розвитку економіки. Для успішного розв'язання такого завдання необхідною умовою є координація зусиль як наглядових органів, так і банківських установ, рейтингових агентств, науковців і практиків, які зацікавлені в розробці досконалого способу розрахунку показника достатності банківського капіталу [5].

Стосовно впливу достатності капіталу на показники стійкості банку, то тут виникає двояка ситуація. З однієї сторони, значна частка власного капіталу у структурі капіталу банку дає можливість банку відчувати себе більш впевнено при здійсненні операцій та наданні послуг, крім того у банку є так званий «резервний запас ресурсів» які він може залучити і використовувати (у вигляді позикових коштів), однак при цьому банк не буде мати високої рентабельності, а відповідно і великих прибутків. З іншої сторони, при збіль-

шенні фінансового левериджу, банк отримує більше прибутків (при рівних умовах діяльності), однак менш впевнено відчуває себе при настанні певних непередбачуваних обставин. Тому, головною метою, у даному напрямі, є визначення оптимальної величини власного капіталу у ресурсах банку, що забезпечить йому нормальну рентабельність і стійкий фінансовий стан.

Зважаючи на стан банківської системи в Україні, можна сформулювати певний перелік проблем, які негативно позначаються на ефективності її функціонування впродовж тривалого часу. Серед таких: низький рівень капіталізації банків, високий рівень залежності ресурсів банків від зовнішніх запозичень, низька якість банківських активів, висока вартість банківських послуг, що зумовлює зменшення попиту на них серед населення.

Таким чином для покращення ситуації у банківському секторі доцільно впровадити певні заходи, а саме: стабілізація національної валюти (регулювання пропозиції іноземної валюти, зниження доларизації вітчизняної економіки), стабілізація банківської системи (гарантування збереження вкладів, обмеження боргового тиску на позичальників, поліпшення управління ризиками), активізація процесів реорганізації та реструктуризації банків (законодавче врегулювання заходів по стабілізації діяльності банків).

Особливу увагу варто звернути на рівень капіталізації українських банків. Проведений у 2014 році в рамках співпраці з МВФ стрес-тест 15 найбільших українських банків показав, що абсолютно надійними з них можна вважати тільки 5 банків, які зможуть витримати погіршення економічних умов і не порушити нормативні вимоги НБУ. Найбільш стійкими визнали ПриватБанк і Райффайзен Банк Аваль. Також до п'ятірки «міцних» банків увійшли Альфа-Банк, Ощадбанк і ПУМБ. Іншим банкам з групи найбільших, щоб вижити в нинішніх умовах, знадобиться значна докапіталізація – тобто залучення додаткових коштів від засновників. Як відзначили в НБУ, потреба в докапіталізації цих банків може досягати 30% від розміру власного капіталу станом на 1 вересня 2014 року [6].

Таким чином, ще одним важливим заходом можна вважати підвищення розміру статутного фонду або резервних фондів, що дозволить зменшити рівень ризиків як для клієнтури так і для самих банків. НБУ звернув увагу на дане питання і прийняв постанову «Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру», згідно якої розмір статутного фонду комерційних банків за період 2015-2024 років передбачає поступове зростання (рис.2).

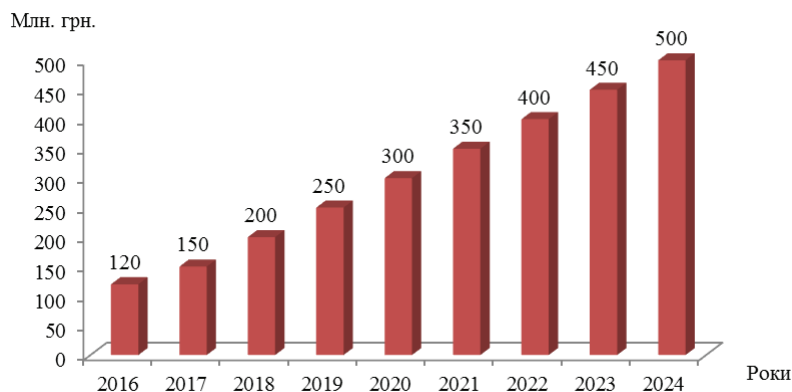

Рис. 2. Заплановане зростання розміру статутних фондів комерційних банків

Джерело: складено автором на основі [8]

Доцільно також було б впровадити більш жорсткі вимоги до новостворюваних банків, адже якщо навіть найбільші банки України не завжди здатні дотримуватись нормативів НБУ, то що тоді можна говорити про решту. Взагалі для нашої країни було б доцільно зменшити кількість банків, яка постійно знаходиться в діапазоні 160-

170 банків. Зробити це можна шляхом введення більш жорстких нормативів НБУ та вимог щодо створення нових банків. Таким чином можливо досягти більшої стабільності банків, що дозволить повернути довіру клієнтів до банківської системи, в свою чергу населення понесе кошти до банків, чим забезпечить достатній рівень їх капі-

талу. Це дозволить дещо знизити вартість банківських послуг (зокрема кредитування) і знову ж – буде стимулом для людей вкладати свої кошти в банки, а не тримати їх «під матрацом».

В результаті впровадження даних заходів, у багатьох може виникнути закономірне питання: «А що робити тим банкам, які діють на сьогоднішній день, але котрі не достатньо великі, щоб задовольняти наведеним вище умовам?». Виходом із даної ситуації є злиття або поглинання, що слугуватиме ефективним механізмом підвищення їх капіталізації, а отже і фінансової стійкості. Менш радикальним шляхом може бути створення банківських об'єднань, що також дозволить підвищити рівень їх надійності. Однак,

даний механізм, на нашу думку, є менш ефективним, адже не зважаючи на те, що він законодавчо врегульований, однак в разі виникнення проблем чи бажання певного банку вийти із банківського об'єднання, можуть виникати спірні ситуації, вирішення яких часто займає значний час і спричиняє тривалі «бюрократичні» процеси.

Таким чином, можна констатувати факт, що запропоновані шляхи забезпечення фінансової стійкості носять більше адміністративний характер, однак в умовах, котрі склалися в нашій країні, це буде найбільш ефективним шляхом стабілізації банківського сектору та забезпечення його надійності.

Список використаних джерел

1. Управління діяльністю комерційного банку (банківський менеджмент) / Під ред. доктора економічних наук, професор О. І. Лаврушина. — М : Юрист, 2003. — 688 с.

2. Макеева І. В. Сутнісна Характеристика поняття «фінансова стійкість» та її основні параметри / І. В. Макеева [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Economics/7_makeeva.doc.htm.

3. Кочетков В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти: Монографія / В.М. Кочетков. — К. : КНЕУ, 2002. — 238 с.

4. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко, А. М. Арістова, В. С. Білошапка та ін.; за ред. А. М. Герасимовича. — К. : КНЕУ, 2003. — 599 с.

5. Батракова О. М. Особливості визначення та оцінки достатності капіталу банку / О. М. Батракова [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nauka.zinet.info/17/batrakova.php>.

6. В Україні стрес-тести на стійкість пройшли тільки ПриватБанк і ще 4 найбільших банки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://comments.ua/money/489102-v-ukraine-stress-testi-ustoychivost.html>.

7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. №2121-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

8. Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру: Постанова Правління Національного банку України від 06.08.2014 р. №464 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=9457558>.